

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Історико-соціологічний факультет
Кафедра політології і соціології

СИСТЕМА БЕЗПЕКИ В КРАЇНАХ
ЦЕНТРАЛЬНОЇ І СХІДНОЇ ЄВРОПИ
У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД
(1946-2006 рр.)

Матеріали регіональної науково-практичної
конференції

*Присвячена 60-й річниці початку
Холодної війни між Сходом і Заходом*

Рівне – 2008

УДК 327.1946/2006”
ББК 66/07
С 40

Система безпеки в країнах Центральної і Східної Європи післявоєнного періоду (1946-2006 рр.): Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2008. – 228 с.

Голова редакційної колегії:

Постоловський Р.М. – завідувач кафедри всесвітньої історії, професор, кандидат історичних наук, ректор РДГУ.

Редакційна колегія:

Терешко Ю.М. – завідувач кафедри політології і соціології, доцент кандидат історичних наук (відповідальний редактор);

Шеретюк В.М. – декан історико-соціологічного факультету, доцент кафедри історії України, кандидат історичних наук;

Гон М.М. – доцент кафедри всесвітньої історії, кандидат політичних наук;

Жилюк С.І. – завідувач кафедри політичних наук РДГУ, професор, доктор історичних наук;

Ткаченко Г.І. – завідувач кафедри політології, соціології та права НУВГП, доцент кандидат політичних наук;

Трофимович В.В. – завідувач кафедри історії Національного університету „Острозька академія”, професор, доктор історичних наук;

Черній А.Л. – доцент кафедри політичних наук, кандидат політичних наук;

Христюк Т.А. – доцент кафедри політології і соціології, кандидат історичних наук.

Рецензенти:

Троян С.С. – завідувач кафедри міжнародних відносин і країнознавства РІС КСУ, професор, доктор історичних наук;

Тихомирова Є.Б. – завідувач кафедри міжнародної інформації РІС КСУ, професор, доктор політичних наук.

Адреса редакційної колегії: м. Рівне, 33027, вул. Остафова 29, історико-соціологічний факультет, кафедра політології і соціології, кабінет № 410.

Рекомендовано до друку Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету у. Протокол № 5 від 29 грудня 2006 року.

Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за достовірність і точність наведених фактів, цитат, статистичних даних, власних імен та інших відомостей. Думки авторів статей з позицією редколегії можуть не співпадати.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2007.

депутатів вони становлять 9,4% від депутатського корпусу. Серед 11 голів міських рад немає жодної жінки, а з 16 районних рад вони очолюють лише дві, або 12,5%.

Не краще представництво жінок і у виконавчих органах влади. Нині в українському уряді немає жінок.

На фоні цієї сумної статистики підкреслимо, що за рекомендацією ООН частка жінок в органах державної законодавчої та виконавчої влади має становити не менше 30 відсотків. Саме таке представництво необхідне для збалансування жіночих і чоловічих інтересів у суспільстві при прийнятті рішень.

Враховуючи бажання України досягти європейського рівня розвитку, в т. ч. у політичній сфері, звернемо увагу на гендерне представництво в деяких європейських парламентах. Так, у Швеції жінок – 45,3%, в Данії – 38%, Фінляндії – 37,5%, Нідерландах – 36,7%, Норвегії – 36,4%, в Іспанії 36% т.д. [14, с. 15].

У 20 країнах світу жінки очолюють парламенти, в їх числі: Б.Даль – спікер шведського риксдагу, К.Сілі – голова Державних Зборів Угорської Республіки, Е.Ергма – спікер парламенту Естонії, І.Удре – голова Сейму Латвії, Н.Бурджанадзе – спікер грузинського парламенту. Палату лордів британського парламенту очолює Валерія Еймас – перша в історії країни чорношкіра жінка – спікер вищої палати.

Це лише деякі факти, але і вони свідчать про те, що стереотип „у політики обличчя не жіноче”, який не так давно панував у більшості країн світу, сьогодні відходить у минуле. І цей процес спостерігається не лише в передових постіндустріальних суспільствах, але й у значній частині нових незалежних держав.

На жаль, Україна перебуває тільки на початку формування нової суспільної системи, в якій жінки і чоловіки розглядаються як рівні суб'єкти політики.

Становлення гендерної рівності означає не тільки забезпечення прав жінок, але й вирішення проблем, що є у чоловіків. Зокрема, хоча в усіх країнах тривалість життя чоловіків менша, але особливо великим є розрив між тривалістю життя двох статей в Україні, де чоловіки живуть на 10-12 років менше. Серед чоловічого населення репродуктивного віку смертність набагато вища, ніж серед жіночого. Враховуючи, що таке явище характеризується як біологічними, так і соціальними чинниками, слід зауважити, що в Україні занадто багато саме других (несприятливі умови праці, нездоровий спосіб життя тощо).

Отже, оскільки жінки і чоловіки, поряд із іншими соціальними спільностями, виступають важливими і об'єктами і суб'єктами національної безпеки, то вирішення їх соціальних проблем, досягнення ними гендерної рівності є важливими завданнями української політики.

Література

1. Політологія: підручник для курсантів вищих військових навчальних закладів Збройних Сил України / за заг. ред. В.Ф. Смолянюка – 1-е видання, – Вінниця: Нова Книга, 2002 р. – 446 с.
2. Котюк І. Методичні аспекти забезпечення гендерної рівності / Міжнародний досвід державного забезпечення рівності жінок та чоловіків. Матеріали міжнародної конференції. Україна. 30 червня-1 липня 2003 року, К.: 2003, – 214 с.
3. Большой толковый социологический словарь (Collsns). Том 2 (П-я): Пер. с англ. – М.: Вече, АСТ, 2001. – 528 с.
4. Гендерний розвиток у суспільстві: (конспект лекцій). – К.: ПЦ Фоліант, 2004. – 351с.
5. Гендерні стратегії сталого розвитку України. – К.: Фенікс, 2004. – 351с.
6. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник. – К.: К.І.С., 2004. – 536 с.
7. Лазар І.Г. Гендерна політика: поняття, визначення управлінські підходи. Словник-довідник. – Львів: Ліга-Прес, 2005 – 142 с.
8. Гендерна рівність як фактор сталого розвитку суспільства / Вісник Програми сприяння парламенту України університету Індіани. – К.: 2004 – 35 с.
9. Таран А. Статус жінок і гендерна рівність в Україні / Праця і зарплата. – Київ, 2005 – № 43. – С. 8.
10. Лавріненко Н. Про нові методологічні підходи до дослідження інституту гендеру / Соціологія: теорія, методи, маркетинг. Квітень-червень 2006, № 2.
11. Жінки та чоловіки України (за даними Всеукраїнського перепису населення 2001 року). – К., 2004.
12. Лавріненко Н. Характеристика малих та середніх підприємств в Україні (гендерний аспект) / Проблеми розвитку соціологічної теорії. – К., 2004.
13. Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. – М., 1995.
14. Погорелова А. Як позбутися гендерної асиметрії / Віче, 2004, № 6.

УДК 342.727(470+571)

Луценко К. В.

ст. в. кафедри політології і соціології РДГУ

СВОБОДА СЛОВА В РОССИИ: ИСТОРИКО-ПОЛИТОЛОГИЧЕСКИЙ РАКУРС

Свобода слова – право человека свободно выражать свои мысли – рассматривается сторонниками либерализма как одна из важнейший гражданских свобод.

В России до начала XIX века свобода выражать свои убеждения была только у монарха. В 1804 году император Александр I подписал новый цензурный устав, который гласил, что цензура вводится „не для стеснения свободы мыслить и писать, а для принятия пристойных мер против злоупотребления ею”. На практике его рекомендации игнорировались, и правление Александра I характеризовалось весьма жесткой цензурой.

Более заметное ослабление ограничений на свободу печати произошло в 1855-1861 гг. в период правления императора Александра II. В особенности оно коснулось изданий университетов, которые были освобождены от ведомственной цензуры. В 1917 году Февральская революция поначалу отменила цензурные ограничения, однако они были восстановлены уже в августе после попытки мятежа под предводительством Л.Г.Корнилова.

В СССР принятая конституция декларировала свободу печати и слова, однако на практике высказывания убеждений, идущих в разрез с генеральной линией КПСС, преследовались.

Радикальное улучшение положения со свободой слова началось после того, как в 1987 М.С.Горбачёв объявил о начале перестройки. Чтобы подорвать влияние настроенных против экономических реформ партийных консерваторов, на телевидении и на страницах газет и журналов была развёрнута общественная дискуссия по широкому спектру вопросов („гласность”).

После падения КПСС и распада СССР, в период правления президента Б.Н.Эльцина, уровень свободы в СМИ оставался прежним. Центральное телевидение регулярно озвучивало критику действий чиновников всех рангов и других государственных служащих. Цензурные ограничения касались преимущественно ответственности спецслужб и партийной номенклатуры за преступления советского режима, что широко не обсуждалось, а также вопросов деятельности коммунистической оппозиции, которая практически не имела доступа к телевидению.

Сегодня, по мнению отечественных и зарубежных критиков Президента В.В.Путина, его приход к власти в 2000 году охарактеризовался ужесточением цензуры.

Основные источники информации для населения – центральные каналы телевидения – перешли под полный контроль государства, которое проводит на них политику, несовместимую с плюрализмом. Следует отметить, что в российском обществе до сих пор распространено мнение о необходимости политической цензуры.

Ситуация со свободой слова в России давно стала предметом постоянных дискуссий либеральной общественности. Различные международные и общественные организации, занимающиеся

защитой прав журналистов, регулярно выражают обеспокоенность состоянием свободы слова в России.

Каждый год в России безнаказанно убивают несколько журналистов. Имя человека, который в 2004 году отдал распоряжение об убийстве редактора российского издания журнала Forbes Пола Хлебникова, по-прежнему неизвестно. Убийство журналистки Анны Политковской в начале октября 2006 года также стало очень плохим знаком. Согласно отчётам международной организации «Репортёры без границ», насилие представляет основную угрозу свободе слова в России. Одни независимые газеты вынуждены были закрыться в результате наложения на них огромных штрафов, другие подвергаются давлению с требованием прекратить обсуждение вопросов, существенных для имиджа властей. Регулирующее СМИ законодательство не соответствует европейским стандартам. Всё это приводит к вынужденной самоцензуре на подавляющем большинстве СМИ.

В СМИ, формирующих общественное мнение, – на „Первом” канале, на канале „Россия”, на НТВ и др., – по решению администрации президента существует запрет на обсуждение самых серьёзных и болезненных проблем страны [1]. Имеются запретные списки политиков и экспертов. Также существует постоянный негласный заказ администрации Президента: работать на создание картинки, успокаивающей граждан и радующей Кремль. Это не значит, что на государственных каналах не произносят слова „коррупция”, „ожь”, „Чечня”, „бедность”, – об этом создаются документальные фильмы и сериалы. Но люди начисто лишены возможности получать независимую информацию, оценивать ситуацию, обсуждать действие властей, предлагать альтернативные решения. Несмотря на разные комиссии по расследованию, зрители так и не услышали, что же произошло с подводной лодкой „Курск”, на Дубровке, в Ингушетии, Беслане; кто и какие принимал решения и отдавал приказы.

И. Хакамада, лидер партии „Наш выбор” характеризует ситуацию в России следующим образом: „... замена информации пропагандой, как это происходит на всех каналах телевидения, и фактическое уничтожение права людей не только на информацию, но и права журналиста на свою профессиональную реализацию убивают в перспективе какое-либо демократическое развитие” [2].

Эксперты также установили, что на четырёх государственных каналах около 90% главных новостей посвящено власти [3].

Центр экстремальной журналистики и Союз журналистов РФ обнародовали итоги [4] исследования о том, как СМИ в России отражают политическую жизнь страны. Мониторинг показал, что федеральные каналы уже не являются СМИ, так как занимаются созданием параллельной реальности, в которой все положительное

связано только с Президентом, а все отрицательное – с оппозицией.

В марте Центр Экстремальной журналистики отслеживал новостные выпуски с восьми часов до полуночи по пяти федеральных каналах („Первый”, „Россия”, НТВ, ТВЦ и REN-TV), а также анализировал публикации в четырёх всероссийских газетах („Российская газета”, „Парламентская газета”, „Комсомольская правда” и Ё). При этом, например, на „Первом канале” в марте 71% материалов о власти были положительные по тону и 28% – нейтральны. Оппозиция в новостном телеэфире почти не вспоминается.

Все это наводит мысль о том, что в Российской Федерации гражданское общество сильно ослаблено. Россия находится на третьем месте в мире по количеству журналистов, убитых за последние пятнадцать лет. В списке наиболее опасных для репортеров стран Россию (42 убитых) обогнали только воюющие с 1991 года Иран (78 убитых) и Алжир, где несколько лет продолжалось гражданское противостояние между правительством и исламистами (60 убитых).

В принципе, огромная Россия не испытывает недостатка в телеканалах и газетах, в журналах и радиостанциях. И, несмотря на это, некогда внушительная группа критически настроенных СМИ сократилась до небольшой кучки. Среди авторитетных газет, пожалуй, одна „Новая газета”, в которой и работала А.Политковская, может претендовать на звание действительно критического, оппозиционного издания.

Из-за страха потерять работу или даже жизнь российские журналисты погрязли в самоцензуре. По телевидению уже давно круглосуточно идет только кремлёвский официоз и пустые развлекательные передачи. Власть имущим это помогло поднять популярность Путина до небывалых высот, не опасаясь критики, расчистить путь для всех своих акций по расширению власти. В этом им способствовали спецслужбы с их возросшей ролью в обществе, послушная юстиция, а также не знающие удержу налоговики.

Международная журналистская организация „Репортеры без границ” представили мировой общественности рейтинг стран, в которых защищается свобода прессы [5]. При проведении исследования учитывались следующие параметры: процедура проведения выборов и плюрализм, работа правительства, участие граждан в управлении страной, политическая культура, гражданские свободы.

Наименьший индекс у Северной Кореи, где свобода прессы просто отсутствует как таковая. Туркменистан – второй от конца. Как сообщает организация „Репортеры без границ”, глава Туркменистана Сапамурат Ниязов, по-прежнему, продолжает жестоко расправляться со всеми, кто отваживается критиковать его режим. Жестокое убийство туркменского журналиста О.Мурадова стало очевидным

подтверждением непримиримого отношения „отца всех туркмен” к журналистам. В Эритрее журналистов продолжают похищать и тайно сажать в тюрьмы. По мнению экспертов организации, не лучше дела обстоят и на Кубе, в Бирме и Китае, где журналисты по-прежнему рискуют своей жизнью и свободой.

Наиболее демократической страной в мире является Швеция. Неплохо живётся репортерам в Финляндии, Исландии, Ирландии и Нидерландах.

Наметилась позитивная тенденция в менее развитых странах. Между тем, крайне тревожным фактором является стабильное ухудшение позиций свободной прессы в США, Франции и Японии. Если в 2002 году США находились на 17-ом месте, то теперь Штаты опустились на 83-е место.

Среди европейских стран хуже всего дела со свободой прессы обстоят в бывших станах СССР, за исключением Прибалтики. Россия оказалась на 147-м месте, Белоруссия на 151-ом.

Россия, страдающая от недостатка демократии, продолжает медленно, но уверенно уничтожать свободную прессу – промышленные группы, близкие к В.В.Путину, скупили почти все независимые СМИ, принят закон, препятствующий деятельности независимых организаций.

Низкий рейтинг России обусловлен, в первую очередь, государственным контролем над СМИ, ограничением информации о ситуации в Чечне и отсутствием разных точек зрения на телевидении.

Некоторые российские политологи считают, что Россия является страной с „гибридным” политическим режимом, где проводятся выборы, но под контролем властей, пресса свободна в определённых рамках, политическая культура населения развита слабо, а гражданские свободы соблюдаются частично [6].

В 2007 году эксперты прогнозируют, что ситуация с демократией в Российской Федерации только ухудшится. Свобода слова и другие гражданские свободы будут покрываться, назначенные на конец года парламентские выборы, по мнению исследователей, пройдут с большими нарушениями, что подтолкнёт Россию к скатыванию из категории „гибридных режимов” в категорию режимов „авторитарных”, где она составит компанию таким странам, как Ангола, Джибути и Туркменистан.

Источники:

1. <http://www.russia.org.ru/archive/book/svoboda24.html>
2. <http://www.hakamada.ru/1321/Folder.2004.12.06.3502>
3. http://www.patriotica.ru/actual/decons_words.html
4. http://www.prpc.ru/doclad_00/02_06.shtml
5. <http://www.levada.ru/press/2005011203.html>
6. <http://www.lenta.ru>

ЗМІСТ

I. АНТИТОТАЛІТАРНІ РУХИ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ ТА СХІДНОЇ ЄВРОПИ 50-80 рр. XX ст.

Терешко Ю.М.

Причини придушення „Празької весни” та окупації Чехословаччини 1968 року військами країн-членів Організації Варшавського договору (ОВД) 3

Десятничук І.О.

„Празька весна” 1968 р.: внутрішньополітичний аспект підтримки безпеки Чехословаччини..... 21

Субот О.А.

Організація Варшавського договору як каталізатор політичної нестабільності у Східній Європі..... 26

Ларькіна Л.М.

Реакція Кремля на угорські події 1956 року, позиція ООН та західних держав..... 31

Рибак А., Каляєв А.

Оунівська публіцистика 1950-х років про ставлення західних держав до радянського тоталітарного блоку..... 40

Гончарова Н.О.

Придушення радянськими військами червненого повстання 1953 року в НДР..... 46

II. СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ І СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Бжезинський Збігнев

Холодна війна та її наслідки..... 53

Троян С.С.

Вплив революційних хвиль у країнах Центрально-Східної Європи на геополітичні зміни..... 70

Гон М.М.

Гармонізація міжнаціональних і міжрасових взаємин як компонент системи безпеки держав Європи..... 74

Ткаченко Г.І., Ткаченко М.Г.

Мовне питання і національна безпека..... 82

Ткаченко О.М.

Гендерна рівність і національна безпека України 88

Луценко К.В.

Свобода слова в Росії: историко-политологический ракурс 96

Березняк В.І.

Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини як невід’ємна складова колективної системи безпеки в країнах Центральної і Східної Європи..... 101

Дубей В.І.

Політика в галузі автомобільного транспорту як складова системи національної безпеки..... 109

Куделя П.І.

Питання українсько-польського кордону на міжнародних конференціях в період Другої світової війни..... 117

Рогаль Й.С.

Конституційно-правові основи національної безпеки України..... 123

Савенко Д.О.

Военно-політичні конфлікти України та Росії в XXI ст. 128

Євсович Р., Радовенчик Т.

Конституційно-правові основи оборони України..... 147

Гень О.М., Гень О.Ф.

Т.Г.Масарик і нова Європа..... 154

Козачок В.Ф.

Генезис російсько-грузинських конфліктних відносин..... 162

III. РОЛЬ НАТО У СТАНОВЛЕННІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ. РОЗШИРЕННЯ НАТО НА СХІД ТА ЄВРОАТЛАНТИЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ

Герасимчук Т.Ф.

Європейська безпека і США: новітні загрози глобального та регіонального рівнів..... 166

Трофимович В.

Україна – Європейський Союз: деякі аспекти взаємовідносин 172

Санжаревський О.І.

Еволюція політики республіки Білорусь щодо ОДКБ і НАТО..... 183

Христюк Т.А.

Тероризм як загроза міжнародного миру, безпеки країн Європи..... 191

Шеретюк О.М.

Євроінтеграційні проблеми і перспективи України..... 199

Демчук Л.В.

Діяльність Ради Безпеки ООН в підтриманні миру і безпеки в світі та країнах Центральної і Східної Європи..... 206

Назарук В.

Конфлікт у Косово. Роль НАТО 213

Романович Т.І.

Взаємозв’язок Україна – НАТО: інтеграційні перспективи 218

Відомості про авторів..... 226

Наукове видання

**СИСТЕМА БЕЗПЕКИ В КРАЇНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЇ
І СХІДНОЇ ЄВРОПИ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД
(1946-2006 рр.)**

Матеріали регіональної науково-практичної конференції

Відповідальний за випуск – *Шеретюк В.М.*

Відповідальний редактор – *Терешко Ю.М.*

Комп'ютерна верстка – *Третьяк О.Ю.*

УДК 32
ББК 66.0
П 16

Система безпеки в країнах Центральної і Східної Європи післявоєнного періоду (1946-2006 рр.): збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. – Рівне: РДГУ, 2008. – 228 с.

Підписано до друку 28.05.2008 р. Формат 60x84 1/16.

Гарнітура Times New Roman. Папір офсетний.

Друк ізографічний. Умовин. друк. арк. 13,9.

Замовлення №53/1. Наклад 100 прим.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу
Рівненського державного гуманітарного університету,
вул. С.Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028.